

НОВАТОРСТВО В. ВИННИЧЕНКА В ОПИСІ ВЕСІЛЬНОГО ДІЙСТВА ТА ШЛЮБНИХ ОБРЯДОДІЙ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ТЕКСТУ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ «ПАННА МАРА», «ЗАПИСКИ КИРПАТОГО МЕФІСТОФЕЛЯ»)

Скиба Ольга Володимирівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української та зарубіжної літератури
Навчально-наукового інституту філології і журналістики
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
ORCID ID: 0000-0003-1463-3821

Сорокіна Ольга Сергіївна,

кандидат історичних наук, магістр філології,
помічник судді Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
ORCID ID: 0009-0000-6515-3997

Традиційно опис обрядів, пов'язаних з одруженням, займає важливе місце в літературі будь-якого народу, оскільки уособлює переламний момент у житті людини. Незважаючи на ряд етнічних, релігійних та географічних особливостей у різних народів, обряди, пов'язані зі вступом у шлюб, можна умовно поділити на знайомство молодих, сватання або благословення на одруження батьків, заручини, підготовка до весілля, власне шлюбна церемонія (вінчання у християн), весілля та шлюбну ніч. Ми вважаємо, що художні твори, в яких є опис хоча б одного з перерахованих етапів, а також елементів весільних звичаїв, аксесуарів, ритуалів, символів, вірувань, поглядів на шлюбні традиції, відношення суспільства до шлюбу тощо, належать до весільної тематики.

Сьогодні в атрибутиці, структурі, характері обрядовості відбуваються значні зміни. Після здобуття Україною незалежності поступово відроджується весілля в українській фольклорній традиції. Все більше молодь приваблює традиційне весільне вбрання, рослинна обрядова символіка, рушники. Проте часто весільний обряд перетворюється з магічного дійства на розважально-ігрове. До даної проблеми неодноразово зверталися науковці, але нині немає жодної узагальнюючої праці, яка б містила розгляд творів Володимира Винниченка, присвячених весільній тематиці.

Широкого поширення тема обрядовості отримала у літературі на початку ХХ століття. Загальновідомим є факт, що Володимир Винниченко особливу увагу в своєму доробку приділяв питанню шлюбу, сім'ї, положенню жінки в суспільстві та родині.

Питання розвитку і збереження весільних традицій на материковій Україні є духовним етнокультурним феноменом та складовою народної культури, що зберігає дух нації, народну мораль, звичаєве право. Тема весільних (шлюбних) обрядів є дуже важливою для кращого розуміння історичного розвитку та устрою традиційної української родини. Завдяки цій вічній темі розкриваються і взаємини поколінь, і краса весільного дійства, і стосунки в сім'ї.

У статті обґрунтовано актуальність обраної теми, яка зумовлена недостатнім опрацюванням художніх творів весільної тематики в доробку В. Винниченка. Визначено наукову новизну роботи, яка полягає у поступовому розкритті ставлення персонажів творів до шлюбу, весільних обрядодій, пов'язаних зі вступом у шлюб, на основі аналізу художніх творів Володимира Винниченка. Тому метою статті є характеристика й аналіз весільних традицій крізь призму творчого доробку Володимира Винниченка. Основна увага зосереджена на питанні трансформації родинно-обрядової творчості в літературний текст Володимира Винниченка, аналізу елементів обрядових компонентів весільного дійства в творах відомого майстра художнього слова початку ХХ століття.

Обґрунтовано творчість В. Винниченка як унікальне явище національної літератури, яка є невичерпним джерелом глибоких тем та гострих проблем, які не втрачають своєї актуальності в історико-культурному контексті українського сьогодення. Виявлено фактори й чинники, які мали вплив на життя і творчість В. Винниченка. Названо весільні традиції, які були інтерпретовані в творчості письменника. Досліджено авторську перцепцію шлюбу й весілля в художньому тексті Володимира Винниченка.

Проаналізовано трансформацію елементів весільних (шлюбних) традицій в тексті романів «Панна Мара», «Записки Кирпатого Мефістофеля». Зазначено про доцільність подальшого вивчення особливостей весільної (шлюбної) обрядовості в текстах українських та зарубіжних письменників ХХ століття. Заявлено про намір знайти описи весілля у творах сучасних письменників.

Ключові слова: художні твори, доробок письменника, традиції, трансформації, весільний (сімейний) наратив, шлюбні ритуали, інтерпретація.

Skyba Olha, Sorokina Olha. The innovation of V. Vinnichenko in the description of the wedding event and marriage rites (based on the analysis of the text of the works of art «Virgin Mara», «Notes of Curly Mephistopheles»)

Traditionally, the description of rites related to marriage occupies an important place in the literature of any nation, as it represents a turning point in a person's life. Despite a number of ethnic, religious and geographical features of different peoples, the rites associated with marriage can be conditionally divided into the acquaintance of the young, matchmaking or blessing for the marriage of parents, engagement, preparation for the wedding, the actual marriage ceremony (wedding among Christians), wedding and wedding night.

We believe that works of art that describe at least one of the listed stages, as well as elements of wedding customs, accessories, rituals, symbols, beliefs, views on marriage traditions, society's attitude to marriage, etc., belong to the wedding theme.

Today, significant changes are taking place in the attributes, structure, and character of rituals. After Ukraine gained independence, weddings in the Ukrainian folklore tradition are gradually being revived. More and more young people are attracted to traditional wedding clothes, plant ritual symbols, and towels. However, the wedding ceremony often turns from a magical event into an entertaining and playful one. Scientists have repeatedly addressed this problem, but currently there is not a single general work that would contain consideration of Volodymyr Vinnichenko's works devoted to the wedding theme.

The topic of rituals became widespread in literature at the beginning of the 20th century. It is a well-known fact that Volodymyr Vynnychenko paid special attention in his work to the issue of marriage, family, and the position of women in society and the family.

The issue of the development and preservation of wedding traditions in mainland Ukraine is a spiritual ethnocultural phenomenon and a component of national culture that preserves the spirit of the nation, national morality, and customary law. The topic of wedding (marriage) rites is very important for a better understanding of the historical development and organization of the traditional Ukrainian family. Thanks to this eternal theme, the relationships between generations, the beauty of the wedding event, and family relationships are revealed.

The article substantiates the relevance of the chosen topic, which is due to the insufficient processing of wedding-themed works of art in the final version V. Vinnichenko. The scientific novelty of the work is determined, which consists in the gradual disclosure of the attitude of the characters of the works to marriage, wedding rites related to marriage, based on the analysis of Volodymyr Vinnichenko's artistic works. Therefore, the purpose of the article is to characterize and analyze wedding traditions through the prism of Volodymyr Vinnichenko's creative work. The main attention is focused on the issue of the transformation of family ritual creativity into a literary text by Volodymyr Vynnychenko, the analysis of the elements of the ritual components of the wedding event in the works of the famous master of the artistic word of the beginning of the 20th century.

The work of V. Vinnichenko is justified as a unique phenomenon of national literature, which is an inexhaustible source of deep themes and acute problems that do not lose their relevance in the historical and cultural context of the Ukrainian present. Factors and factors that had an impact on the life and work of V. Vinnichenko were identified. The wedding traditions that were interpreted in the writer's work are named. The author's perception of marriage and wedding in the artistic text of Volodymyr Vinnichenko was studied.

The transformation of elements of wedding (marriage) traditions into the texts of the novels «Virgin Mary», «Notes of Cursed Mephistopheles» is analyzed. The expediency of further study of the peculiarities of wedding (marriage) rites in the texts of Ukrainian and foreign writers of the 20th century is indicated. The intention to find descriptions of the wedding in the works of modern writers has been declared.

Key words: works of art, writer's works, traditions, transformations, wedding (family) narrative, marriage rituals, interpretation.

Вступ. З прадавніх часів нам передається мудрість поколінь та настанови щодо способу життя через народну творчість та художню літературу. Саме на сторінках художніх творів пояснюються та обґрунтовуються взаємини між людьми, цінність духовної культури окремої людини і народу взагалі.

Кохання та весільні ритуали зазвичай поставали центральною темою для етнографів, фольклористів, письменників, які, описуючи життя героїв, не могли оминати традиції, пов'язані з укладанням шлюбу.

З огляду на зростання в світі інтересу до весільного процесу зі шлюбною церемонією, актуальним є вивчення спадщини вітчизняного письменника початку ХХ століття В. Винниченка, в творах якого віддзеркалюється опис весілля чи елементів весільного дійства. Питання про місце весільних обрядодій у творчій спадщині письменника дає можливість не лише простежити характер використання весільного матеріалу, а й розвиток тодішнього суспільства, культури, мистецтва.

Вивченню феномену Винниченка присвячено значну кількість праць. На сьогодні наукове осмислення творчості В. Винниченка у сучасному вітчизняному літературознавстві представлене спробами літературознавчого аналізу його окремих текстів.

Активно досліджували творчий доробок В. Винниченка: О. Гнідан, В. Гуменюк, Т. Гундорова, Л. Дем'янівська, Т. Денисюк, М. Жулинський, О. Кам'яницький, І. Качуровський, С. Крижанівський, Л. Мороз, В. Панченко, С. Присяжнюк, Г. Сиваченко, Н. Скобелева-Сологуб, В. Солдатенко, П. Христюк, П. Хропко, Н. Шумило та ін.

Так, С. Омелянчук дослідила особливості художнього осмислення гендерної проблематики в драматургії Володимира Винниченка [9]. Сучасні науковці з'ясували еволюцію жанрових форм у малій прозі письменника, аналізували авторську перцепцію материнства в мегатексті В. Винниченка, окреслювали текстологічні проблеми художніх творів митця [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Комплексне дослідження творчості В. Винниченка у контексті світової літератури кінця ХІХ–початку ХХ століття здійснила наукова група викладачів кафедри української літератури Кіровоградського педагогічного університету імені В. Винниченка (1994–1996 рр.).

Сучасні праці науковців обґрунтували потребу нового прочитання літературної спадщини Володимира Винниченка [7; 8]. Поява останніх досліджень, які розширюють і поглиблюють, систематизують напрацьоване, засвідчує пошук нових аспектів художньої інтерпретації образів «щастя», «кохання», «шлюбу» в творах В. Винниченка. Так, О. Наконечна у статті «Погляд В. Леонтовича на принцип «чесності з собою» В. Винниченка» наголошує, що у драмі «Щаблі життя» письменник порушує проблему простого людського щастя, потреби в коханні, залежності людини від суспільно-побутових обставин, у які вона потрапляє, протистояння фатальній долі, утвердження своїх почуттів [8, с. 194–202].

У порівняльному аспекті проводяться дослідження генетичних і типологічних зв'язків прози й драматургії письменника з художніми явищами світової літератури кінця ХІХ–першої половини ХХ ст.; у рамках автобіографічного аспекту аналізуються оповідання В. Винниченка [3].

У процесі аналізу праць літературознавців з'ясовано, що функціонування весільних мотивів в художньому універсумі В. Винниченка розглядалося лише частково, побіжно, у межах розгляду інших аспектів творчості. Натомість весільна (шлюбна) тематика у творчості письменника до цього часу не досліджена.

Чимало питань стосовно виявлення вкраплень весільних ритуалів, звичаїв у творі В. Винниченка залишаються недостатньо вивченими. Тому спробу здійснити аналіз уривків з літературного тексту, що репрезентують весільний (сімейний) наратив в історичному контексті, ми вважаємо доцільним.

Актуалізація наукового дискурсу про відображення письменником шлюбних традицій зумовлена вимогами часу та потребою увиразнити історію українського весілля, інтеграцію давніх весільних обрядів у сучасність.

Необхідністю заповнити ці прогалини дослідженням весільних мотивів двох творів В. Винниченка – «Панна Мара», «Записки Кирпатого Мефістофеля» – й зумовлена актуальність висвітленої у статті теми.

Матеріали та методи. Мета нашої публікації – дослідити елементи весільного дійства у творах «Панна Мара», «Записки Кирпатого Мефістофеля» В. Винниченка, які вкраплено в художні тексти, а також осмислити ставлення Винниченкових героїв до шлюбних традицій.

Методи дослідження зумовлені специфікою предмету і ґрунтуються на засадах наукової методології соціально-гуманітарного пізнання. Застосовувалися, зокрема, історико-культурний, порівняльно-історичний, описовий методи та імагологічний аналіз.

Результати. Зазначимо, що на початку першої половини й середини ХХ століття явище любові продовжувало бути в центрі уваги не тільки зарубіжних письменників («Пан» Кнута Гамсуна, «Ляльковий дім» Генріка Ібсена, «Обожнюю тебе» Шарля Бодлера), а й українських («Тіні забутих предків», «Дорогою ціною» М. Коцюбинського, «Момент» В. Винниченка, «Valse melancholique» О. Кобилянської, «Лісова пісня» Лесі Українки, «Тричі мені являлася любов...» І. Франка, «Чари ночі», «З журбою радість обнялась» О. Олеся та ін.).

Однак кардинальні зміни, що відбулися в той час, а саме: запровадження нової етики та моралі, утвердження нових поведінкових комплексів формували нове уявлення про шлюб, весілля та традиційну сім'ю [9; 10, с. 104]. Концепція кохання та шлюбу зазнає істотних змін.

Провідною темою в текстах В. Винниченка виступає вже не тільки кохання, але також і весільний процес зі шлюбною церемонією. Автор описує нові народні погляди на родинні обряди та традиції.

В. Винниченко одним із перших розповів про банальні шлюби за розрахунком; про категорію фатальних жінок, в яких чоловіки легко закохуються і з якими важко поривають; про молодь, яка пропагує ідею пробного шлюбу, такої собі взаємної перевірки перед одруженням, яка б дала відповідь на питання про доцільність самого шлюбу та ін.

Як дослідник проблем непатріархальної сім'ї, нової моралі й нових стосунків між статями, митець пише твори, які на той час спричиняють літературні дискусії та обговорення. Його психологічні романи та п'єси присвячені проблемам пробного шлюбу, вільного кохання віддзеркалюють авторський задум (противник традиційної родини та офіційного шлюбу). Доречно згадати факти сімейного життя В. Винниченка з Розалією Ліфшиць. Відомо, що зі своєю майбутньою дружиною, студенткою-медичкою Паризького університету Розалією Ліфшиць, політемігрант В. Винниченко познайомився у 1909 році в Італії. Вони не захотіли реєструвати шлюб і домовилися поважати свободу одне одного. Але в якийсь момент довелося таки зареєструвати шлюб у паризькій мерії: сорокашестирічного нареченого й сорокарічну супутницю його життя змусило до цього становище емігрантів.

«Кохати можна одночасно двох, трьох, п'ятьох, стільки, скільки вистачить сили тіла і вогню. Любити одночасно можна тільки одного» – ці слова з персонального «Щоденника» В. Винниченка віддзеркалюються і в його романах та драмах [7, с. 353]. Український письменник переосмислює тему кохання та надає іншого звучання своїм творам, присвяченим весільній тематичі. Уривки з твору: *«Я вважаю жениття, – казав Івашко Марині, – нікчемною людською вигадкою, здатною тільки на те, щоб відібрати і в жінки, і в чоловіка волю, а я волю кохаю над усе»; «Марина ж, незважаючи на свою, здавалося б, аморальність і відвертість у питаннях задоволення потреб тіла, підсвідомо схиляється перед традиційними уявленнями про шлюб, її прагнення стати дружиною Ракла продиктоване, передусім, усвідомленням душевного дискомфорту, пов'язаного зі своїм низьким соціальним статусом. Шлюб для неї стане можливістю власного самоствердження як суспільної одиниці»* дозволяють простежити ставлення героїв твору до шлюбних традицій [8, с. 194–202].

Звернемо увагу на те, що на той час великий вплив має популяризація психології: жінка та чоловік ХХ століття ставлять більше вимог до інституції шлюбу та до подружнього життя, ніж їхні предки. Тому в творах В. Винниченка постають нові образи модерних жінок, яких заміжжя лише відлякує, бо більше до душі перспективи «вільного кохання».

Моральні цінності людини, її ставлення до шлюбних традицій віддзеркалюються і в романі «Записки Кирпатого Мефістофеля», в якому В. Винниченко показав стосунки між чоловіком і жінкою в перипетіях нової доби. Інтелігентні, освічені герої змінюють партнерів, роблять аборти, сходяться й розлучаються, зраджують, сміливо й часом без найменшої потреби руйнують інші пари. Як кажуть герої роману: «Моральність – це рожева пудра на законах природи».

У романі про «нову сім'ю» та «нову мораль» з позиції співвідношення розуму й інстинкту головним персонажем досліджується питання любові як такої (акцент на покличах плоті був тим новим, що з'являлося в українській прозі початку ХХ ст. у зображенні стосунків між статями).

Роман «Записки Кирпатого Мефістофеля» віддзеркалює експериментальне мислення Володимира Винниченка та його ставлення до проблематики перелюбства того часу, розлучення, життя на віру, дошлюбних стосунків тощо. Водночас, через весь роман відстежується культурологічний профіль Винниченкового героя, його сприйняття шлюбу.

Тема дошлюбного спілкування та сцена весілля також зображена митцем у комедії «Панна Мара». На початку твору перед нами постає образ 19-річної дівчини Марини (Мара), примхливої та свавільної, яка міркує над властивими їй віку питаннями, а саме: несвідомо прагне кохання, фліртує із прихильниками, переймається думками, «що таке палкий поцілунок». Головний герой твору – студент Срібний, який закохався у Марину, та заради неї перевтілюється в садівника й працює в маєтку пана Чубчика-Чубківського. Головна подія твору – це перевтілення студента Леоніда Петровича Срібного в Михайла-садівника, який одягає гротескну маску для того, щоб бути поряд із коханою. У другій дії твору наречена («товаришка нова») із дружною запрошують пана на весілля.

Сцена весілля наповнена промовистою соціальною семантикою. «Молодий у солдатській блузі й солом'яному брилі, парубок у глибоких нових калошах, парубок у студентському картузі...» – такий опис зовнішності та одягу учасників весільного дійства подає В. Винниченко [8, с. 336].

Зазначимо, що на початку ХХ століття компоненти вбрання відігравали вагомий роль у весільній традиції українців. У весільному ритуалі головний убір виконував обрядову роль і як спеціальний атрибут.

У творі В. Винниченка психологічний і соціальний портрет нареченого пов'язаний з описом його весільного вбрання. На нашу думку, опис весільного картуза (бриль) опредмечує вік, соціальний стан власника. Автор прагне звернути нашу увагу на те, що нові реалії, соціально-історичні події на початку ХХ століття приносять з собою нові тенденції у весільні вбрання. Водночас, як і у весільній обрядовості, так і в творі письменника обрядова роль компонентів одягу посідає помітне місце. Біла сорочка як компонент весільного вбрання виконує оберегові функції. Вона є предметом одягу та естетичним фактором.

В. Винниченко описує перший весільний танець Мари з парубком, який є обов'язковою частиною будь-якого весілля. Вважається, що танець молодят – це весільний ритуал, який демонструє готовність пари до нового самостійного життя в гармонії та любові.

Звернемо увагу, що опис шлюбного процесу і ставлення до нього складає ідейно-тематичну основу й інших творів В. Винниченка, а саме:

1. Питання перебудови шлюбу, руйнування старих форм життя та нові форми стосунків між статями (драма «Пригвожені»).

2. Проблема шлюбу в модерній добі («Щаблі життя»).

3. Тема внутрішньої свободи й інстинктів («Натусь», «Закон»).

4. Морально-етичні проблеми. Опис весілля («Панна Мара» й «Великий секрет»).

5. Аналіз різних аспектів «проблеми статі» через зіставлення сходжень та розбіжностей у В. Винниченка і західноєвропейських письменників.

6. Інтерпретація образу «щастя». Винниченковий герой, шукаючи форму щастя, прагне все почати з нуля: «Щастя треба будувати» (повість «Історія Якимового-будинку»).

7. Родинно-інтимний конфлікт у п'єсі В. Винниченка «Над».

8. Змалювання гострої колізії між громадським обов'язком і любовним почуттям (роздвоєність душі, викликана конфліктом між релігійним обов'язком і коханням).

9. Використання поширеної в українській літературі кінця ХІХ ст. сюжетної схеми: панич, який приїздить на вакації до батьків, зав'язує роман із дівчиною з простого роду («Народний діяч»).

10. З'ясування характеру протесту проти батьківської волі.

11. Опис весільної перезви в оповіданні «Малорос-європець» (Перезва – це не тільки гуляння в домівці нареченого із запрошеними в першу чергу батьками нареченої, а й відвідування родичів та гостей: ходять, їздять по селу до всіх, хто був на весіллі).

12. Тема зневаженого паничем дівочого кохання («Повія»).

13. Відштовхування молоді від етнографічно-побутової традиції задля модерних (європейських) художніх форм («Антрепреньор Гаркун-Задунайський»).

В. Винниченко порушував актуальні на той час теми, а саме: моральну проблематику родинного життя та форми укладення шлюбів; вплив суспільства на людські відносини; передвесільне спілкування; мотивування вступу до шлюбу; психологічну та соціальну готовність до шлюбу; значення весілля, шлюбного процесу в житті молодих людей та ін.

Зазначимо, що під час прочитання творів В. Винниченка не можливо не помітити наскільки вони споріднені в описі любовних переживань, розкритті інтимних почуттів, у ставленні персонажів твору до одруження й проведення шлюбних традицій. В. Винниченко прагне розкрити почуття, настрої і атмосферу як емоційно-психічний фон обрядової дії. Ми заглиблюємося в світ любовних переживань, щирих емоцій, урочистостей шлюбної церемонії та веселощів, що притаманні весіллю.

«Оновлення» виявляється в підвищеній увазі письменника не тільки до корінних проблем родинного буття, а й у розумінні окремих весільних традицій та шлюбних обрядодій. Звернення уваги письменника до народних весільних традицій цілком виправдане художньо, оскільки зумовлене прагненням передати колорит епохи, спосіб життя народу, почуття та переживання дівчини чи парубка перед одруженням тощо.

Висновки. Таким чином, у процесі аналізу творів В. Винниченка «Панна Мара», «Записки Кирпатого Мефістофеля» нами виявлено факт звернення письменника

до опису передвесільних (шлюбних) традицій, елементів весільної обрядовості, а також висвітлення ним поступових змін у ставленні суспільства до шлюбу, сім'ї, родини.

Письменник приділяє велику увагу змалюванню весільного одягу, а також визначенню часу – атмосфери (нове оточення, незвичні умови життя, бурхливі події). Протест проти батьківської волі разом із зародженням соціальної свідомості – такою постає дівчина наприкінці твору «Панна Мара». У романі «Записки Кирпатого Мефістофеля» на героя, для якого все життя була гра, де він міг контролювати усіх гравців за допомогою грошей чи звичайної маніпуляції, випадає вибір: кохання чи обов'язок. Отже, у творах В. Винниченка віддзеркалюється не

тільки свобода кожної особистості у виборі подружньої пари, протест проти силування в одруженні, а й свобода у виборі партнера, створенні весільного образу та ін.

Дослідження мотиву звернення В. Винниченка до весільної тематики є дуже на часі та вимагає уваги винниченкознавців.

Подальшого вивчення потребують питання трансформації та інновації, яких зазнала весільна обрядовість у ХХ столітті, репрезентації в сучасній літературі весільного обряду, порівняльного аналізу творів зарубіжних та українських письменників, в яких весільна обрядовість постає доволі щільною мережею та репрезентує звичай різних етносів.

Література:

1. Вірченко Т. Родинно-інтимний конфлікт у п'єсах В. Винниченка «Над» та І. Коваль «Поганські святі». *Наукові записки*. Серія : філологічні науки (літературознавство, мовознавство). Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 92. С. 28–36.
2. Дудка А. М. Картина світу в інтерпретації В. Винниченка-драматурга: константи й трансформації: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Харків. Харківський ун-т імені В. Н. Каразіна, 2012. 218 с.
3. Історія української літератури першої половини ХХ століття : навчально-методичний посіб. / Р. Міняйло, Н. Демченко, О. Масло, І. Волкова. Харків: Комуніальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, 2022. 189 с.
4. Костюк Г. Винниченко та його доба. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук, 1980. 283 с.
5. Макарова Т. Модель щасливої родини у драматургії В. Винниченка. *Наукові записки*. Серія: філологічні науки (літературознавство, мовознавство). Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 92. С. 151–160.
6. Матющенко А. «Над» Володимира Винниченка та «Зона» Миколи Куліша: дві драматичні варіації на тему шлюбу в пореволюційну добу. *Наукові записки*. Серія: філологічні науки (літературознавство, мовознавство). Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. Вип. 142. С. 212–216.
7. Миронець Н. Володимир Винниченко: таємниці кохання. Серія «PersonaGrata». К.: Ярославів Вал, 2013. 486 с.
8. Наконечна О. Погляд В. Леонтовича на принцип «чесності з собою» В. Винниченка. *Наукові записки*. Вип. 92. Серія: Філологічні науки (літературознавство, мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. С. 194–202.
9. Омелянчук С. (Не)вільний шлюб та інші гендерні проблеми драми Володимира Винниченка «Пригвожені». *Студентські наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Гуманітарні науки». Острого. Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 11. С. 218–227.
10. Філатова О. Любовний дискурс в українській романістиці: від «швидкокрилого еросу» 1920-х до сексофобії 1930-х років. *Актуальні проблеми української літератури*. Донецьк: ДонНУ, 2012. Вип. 18. С. 103–115.

References:

1. Virchenko T. (2010). Rodynno-intymnyi konflikt u piesakh V. Vynnychenka «Nad» ta I. Koval «Pohanski sviati» [Family-intimate conflict in the plays of V. Vinnichenko «Over» and I. Koval «Pagan Saints»]. Kirovohrad: RVTs KDPU im. V. Vynnychenka [in Ukrainian].
2. Dudka A. M. (2012). Kartyna svitu v interpretatsii V. Vynnychenka-dramaturha: konstanty u transformatsii [The picture of the world in the interpretation of V. Vinnichenko-playwright: constants and transformations]. Kharkiv. Kharkivskiy un-t imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].
3. Minyailo R., & Demchenko N., & Maslo O., & Volkova I. (2022). Istoriia ukrainskoi literatury pershoi polovyny KhKh stolittia [History of Ukrainian literature of the first half of the 20th century]. Kharkiv. Komunalnyi zaklad «Kharkivska humanitarno-pedahohichna akademiia» Kharkivskoi oblasnoi rady [in Ukrainian].
4. Kostyuk H. (1980). Vynnychenko ta yoho doba [Vynnychenko and his time]. Niu-York.
5. Makarova T. (2010). Model shchaslyvoi rodyny u dramaturhii V. Vynnychenka. [A model of a happy family in V. Vinnichenko's play]. Kirovohrad : RVTs KDPU im. V. Vynnychenka [in Ukrainian].
6. Matyushchenko A. (2015). «Nad» Volodymyra Vynnychenka ta «Zona» Mykoly Kulisha: dvi dramatychni variatsii na temu shliubu v porevoliutsiinu dobu [«Above» by Volodymyr Vynnychenko and «Zone» by Mykola Kulish: two dramatic variations on the theme of marriage in the post-revolutionary era]. Kirovohrad : RVTs KDPU im. V. Vynnychenka [in Ukrainian].
7. Myronets N. (2013). Volodymyr Vynnychenko: taiemnytsi kokhannia [Volodymyr Vynnychenko: secrets of love]. Kyiv [in Ukrainian].
8. Nakonechna O. (2010). Pohliad V. Leontovycha na pryntsyp «chesnosti z soboiu» V. Vynnychenka [The view of V. Leontovich on the principle of «honesty with oneself» of V. Vinnichenko]. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka [in Ukrainian].
9. Omelianchuk S. (2020). (Ne)vilnyi shliub ta inshi genderni problemy dramy Volodymyra Vynnychenka «Pryhvozhdeni» [(Un)free marriage and other gender issues in Volodymyr Vinnichenko's drama «Nails»]. Ostroh. Vyd-vo NaUOA [in Ukrainian].
10. Filatova O. (2012). Liubovnyi dyskurs v ukrainskii romanistytsi: vid «shvydkokryloho erosu» 1920-kh do seksofobii 1930-kh rokiv [Love discourse in Ukrainian novels: from the «fast-winged eros» of the 1920s to the sexophobia of the 1930s]. Donetsk: DonNu [in Ukrainian].